

S:T PETERSBURG HÖSTEN 1888

UTDRAG UR EFTERLÄMNAD E DAGBOKS- ANTECKNINGAR

Av CARL R. A. G:SON FLEETWOOD

FÖRFATTAREN till dessa anteckningar*, friherre Carl Reinhold Axel Georgsson Fleetwood var född 1859 och son till översten och chefen för Bohusläns regemente, kabinettskammarherre frih. Georg Wilhelm Fleetwood, och hans maka, friherrinnan Juliana Sofia Albertina Rudbeck. Han blev 1879 student i Uppsala och ingick 1883 efter avslutade studier i utrikesdepartementet. Efter några månader som attaché i vardera av städerna Köpenhamn, Paris och London blev han redan följande år utnämnd till andre sekreterare. Månaderna oktober—november 1888 vistades han som tf. legationssekreterare i S:t Petersburg under greve Arvid Fredrik Taubes tjänstledighet. Ansedd som en av kabinetts skickligaste ämbetsmän befordrades han 1889 i februari till förste sekreterare i utrikesdepartementet och i september s. å. till kansliråd och chef för dess politiska avdelning, varvid han under greve Gyldenstolpes ledighet tjänstgjorde som tf. kabinettssekreterare. »Med allt fog», skrevs det om honom vid hans bortgång, »såg man i frih. Fleetwood en av dem som stod departementets ledning närmast och en av dem av vilken vår diplomati kunde vänta mycket.»

Alltsedan sin studietid i Uppsala och intill sin död d. 9 jan. 1892 förde frih. Fleetwood mycket utförliga dagboksanteckningar, avbrutna endast vid tiden för hans förlovning 1885 och giftermål 1886 samt under några kortare perioder.

Ur dessa dagböcker, som nog kunna sägas äga mycket av inrikespolitiskt och personhistoriskt intresse — i synnerhet gäller detta de sista åren av förf:s korta levnad — har hittills endast en del utdrag publicerats i samband med en vid hans död redan färdigredigerad artikel över den norske statsmannen Sibbern (Historisk

* De ha ställts till redaktionens förfogande av hans dotter, f. d. e. o. bibliotekarie Gwendolen Fleetwood.

tidsskrift, Oslo, 36. bd, 4. levering, 1953). Dessutom har en längre artikel över »Corps diplomatique i Stockholm för femtio år sedan» — även den färdigredigerad vid författarens bortgång — inlutit i Ord och bild 1939.

Frih. Fleetwood, som sedan 1890 var kammarherre, åtnjöt Oscar II:s särskilda förtroende. Han åtföljde honom sålunda två gånger på hans resor till Norge, 1888 och 1891, och ansågs särdeles väl insatt i de dåvarande unionsfrågorna, åt vilka han alltid ägnade sitt speciella intresse.

26 september

Erbjuden att på sex veckor resa till Petersburg såsom legationssekreterare under Taubes' tjänstledighet. Årstiden gör icke en resa till Ryssland frestande, och flyttningen kommer samtidigt med att avresan skall äga rum. Clara kan jag icke taga med i betraktande såväl av den vid denna årtid svåra överresan och Petersburgs dåliga klimat som ock för barnens skull. Alla dess orsaker — oavsett den ringa håg jag själv har för resan, vore visserligen i och för sig tillräckliga anledningar att avböja anbudet, men å andra sidan måste jag för min framtids skull icke försumma att begagna ett tillfälle, som kan vara instruktivt. Det är möjligt och troligt t. o. m., att jag bedrager mig i de kombinationer jag uppgör för mitt avancemang under den närmaste framtiden, men skulle de gå i uppfyllelse, vore det av vikt för mig att hava gjort denna resa.

Sak samma — vad som gör mig mera ont än min egen ledsnad att ånyo lämna hustru och barn är medvetandet, att Clara, vars liv är resor, icke kan följa med mig. I Petersburg väntar mig icke mycket nöje, men skulle jag händelsevis finna något, skulle jag känna det nästan som en samvetsförebråelse.

2 oktober

Dagen för avresan till Ryssland. Flyttningsbesvärligheter plus allt annat ledsamt, som är oåtskiljaktigt från att lämna hus och hem, hustru och barn. Claras högsta önskan hade varit att resa med till Petersburg — för hennes egen och för barnens skull — synnerligast Gwendolens, kan det icke låta sig göra, men jag känner mig i alla fall ungefär som om jag berett mig en fördel på hennes bekostnad. Det är likväl icke med nöje jag anträder denna resa. För min framtids skull har jag icke kunnat annat än säga ja, då anbudet gjordes mig, men Gud skall veta att kunde jag än i denna stund slippa undan, skulle jag icke bättre begära.

Som vår nya våning alls icke är iordningsställd hava vi i dag ätit middag hos mina Föräldrar. Clara och föräldrarna följde mig där-
efter till ångbåten, som skulle avgå kl. $\frac{1}{2}$ 12 på natten. Sedan de åter-

¹ Taube, Arvid Fredrik (1853—1916), greve, t. f. chargé d'affaires, sedermera utrikesminister.

vänt kommo mina kamrater i andre sekreterarerummet för att säga farväl, varefter jag med tungt hjärta embarkerade.

3 oktober

På morgonen befann jag mig ombord på ångfartyget Åbo, som för resten är en skräpbåt liggande vid Mariehamn. Natten hade varit tämligen lugn. Om den dag som följde finns icke mycket att säga. Äländska och finska skärgårdarna äro icke mycket att tala om en kall, blåsig, sollös höstdag. Tillbragte dagen under fåfänga ansträngningar att hålla mig varm. Anlände till Åbo emellan kl. 6 och 7 på aftonen. Drev omkring en stund på gatorna, vilket var förspilld tid, och styrde därefter kosan till hotell Phenix, vilket var onödigt ty jag hade icke fått sämre supé på ångbåten.*

4 oktober

I trots av de 80 år som gått har man svårt att glömma att Finland en gång var vårt. Ens eftertanke säger en visserligen att det är bäst — under nuvarande förhållanden åtminstone — att svenskar och finnar gå var sin väg, men historiska minnen och skolpojksdrömmarna om Finlands återerövring hava likväl svårt att dö helt och hållet.

Finlands kultur är visserligen än i dag svensk, de bildade klassernas språk är svenska, ehuru också den börjar att skilja sig från den på vår sida av Östersjön talade, men mot den ärvda kulturen av svenskt ursprung kämpa det fennomanska och det ryska inflytandet. Det ena har sin rot och sin styrka i massan av folket; det andra i den politiska övermakten, och det synes mig under sådana omständigheter, helst de historiska traditioner på vilka den svenska kulturen vilar mer och mer måste försvagas, icke kunna vara tvivelaktigt, att den förr eller senare måste giva vika. Den närmaste segern blir

På vägen till Åbo sade mig kaptenen, att vi skulle resa därifrån kl. 12 på natten. Vaknade emellertid kl. 6 i den goda staden Åbos hamn. Som jag lovat vara i Petersburg den 5 på morgonen gavs det ingen annan råd än att lämna ångbåten. De timmar jag hade på mig till tågets avgång kl. 12.35, använde jag till att bese staden. Det var ingenting märkvärdigt — en Per Brahestaty i maskeradkostym och domkyrkan, som borde varit vacker, om den icke varit vanställd av den protestantiska vitrappningen. Karin Månsdotters grav var vacker. Övriga gravkor skäligen förfallna. Stålhandskes silverkista var ett konstverk. — Tågomyten i Toijala och Riihimäki, på vilket sistnämnda ställe jag tillbragte ett par förfärligt långa timmar i avvaktan på Helsingforståget.

Det landskap man från vagongfönstren kunde se erbjöd intet av egentligt intresse — gamla Tavastehus möjligen undantaget. Det såg ofruktbart och fattigt ut, men åkerbruket tycktes dessutom

* Härefter följer text i två spalter, varav den vänstra spalten avser miljöskildringar och den högra återger kronologiska dagboksanteckningar.

väl fennomaniens, den slutliga russifieringens. — Man kan icke taga två steg på finsk jord utan att påminnas om att Finland är ett land, som på rysk nåd framsläpar en halv nationell tillvaro.

Det första intryck man får av Petersburg är känslan av något kolossalt. Varken Paris eller London ingåvo mig den känslan i så hög grad. Men bredvid denna känsla av det kolossala går en annan av tomhet. Människorna bliva små i jämförelse med sin omgivning och detta oaktat Petersburg är en lika livlig stad som någon av de andra stora världsstäderna. Denna känsla av tomhet förvånade mig så mycket mer som det gatuliv man ser i Petersburg är så olikt det i Väst-europa, att ens uppmärksamhet att börja med alldeles fängslas därav. Det heter att Asien skall börja i Ryssland, och emedan man hört uttrycket så ofta väntar man sig för mycket och tycker hela staden ser banalt europeisk ut. Får man det intrycket, varar det åtminstone icke länge, ty man behöver icke se länge eller se mycket av Petersburg för att märka, att under den tvungna europeiska formen döljer sig ett innehåll, som i tidernas längd kanhända blir mäktigt att omskapa själva formen. Ryssland är mer än tillräckligt stort att vara en världsdel, och jag vill icke så gott som i första timmen jag satt min fot

stå mer än lågt. Inga diken, de mest primitiva redskap. Icke en åker från vilken man gjort sig mödan undanskaffa stenarna. Tåget var överfullt av ryska officere och soldater, cigarrettrökande och illaluktande. Läger jag därtill, att värmeledningen tycktes vara ämnad till att ena stunden torka och andra stelfrysa en stackars passagerare, kan det vara nog om den minst angenäma resa jag i mina dagar gjort.

5 oktober

Den vackra delen av Finland passerade jag i natt, då allting var insvept i mörker. Började dagas i Viborg. Ändå mer ryssar — alla naturligtvis i uniform. I Petersburg strax efter 11. Tack vare teckenspråket lyckades jag reda mig med tullen och göra begripligt, att jag ämnade mig till hotell d'Angleterre.

6 oktober

Ingenting att omförmåla. På legationen, promenad, sen middag på hotell de France vid stora Morskajan och därefter tillbaka till hotellet.

7 oktober

Ett av det diplomatiska livets obehag är tvånget att alltid göra nya bekantskaper. I dag har jag varit nödd att begiva mig till danske ministern för att se en del av det diplomatiska menageriet. Som Kejsarinnan icke glömt att hon är danska — en prinsessa kan få behålla sin nationalitet, då hon flyttar från ett litet till ett stort land men icke annars — spelar danska ministerhuset en stor roll i Petersburg. Hade hört därom och såg det, ty i salongen träng-

på rysk botten försöka mig på frågan, om det är asiatiskt eller ej, men det vill jag påstå, att Europa slutar där.

Petersburg är byggt genom ett kejsrligt självhärskarord — det är väl därför staden är så kolossal, och det är nog fördenskull och därför att den icke är ett verk av generationers långsamma arbete, som den är så tom. Var det verkliga förhållandet eller minnet av gammal läsning, som gjorde mig intrycket, att innevånarna voro till för staden och icke tvärtom?

Due² är Sibberns systerson och släktticket är omisskännligt. Sibbern hade emellertid en viss värdighet, som Due alldeles saknar. Han har det yttre mot sig; det är något och icke så litet av polichinelle i hans yttre och framförallt i hans uppträdande. Gott huvud har han väl näppeligen, men munvig är han som få. T. o. m. om han hade all världens esprit, kunde den icke räcka hela dagen om, men det är hans pretention. Egentligen en rätt snäll och beskedlig människa. Undantag gjort för mat, konstsaker och musik tror jag icke, att han begriper mycket annat här i världen. Som så många andra diplomater har han aldrig förstått att taga sitt yrke på allvar men stannat vid det myckna formella därinom. — Fru

des människor, vilka bra litet brydde sig om Kiærs men så mycket mer hoppades att genom dem bereda sig en kanal till Majestätet. Gubben Kiær³, som bär generals titel, lär för sin framkomst i världen hava att tacka sin nära släktskap med Oldenburgska huset. Gumman och de halvgamla döttrarna voro hyggliga bourgeoisie's. Österrikiske ambassadören greve Wolkenstein gjorde ett litet grand småfjantigt intryck på mig. Bland de många jag såg, nämner jag för övrigt endast en mrs Helyar, en mycket vacker och mycket kokett engelska, som på sin tid i Washington tycktes ha gjort ett mycket varaktigt intryck på August Gyldenstolpe.⁴

Middag hos Dues tillsammans med en av fröknarna Kiær. Generalkonsul Sterky⁵, en 80-årig vert galant bjöd därefter på loge på Operan. Premiére av en balett »Katharina».⁶ Baletter äro egentligen icke numer min genre; de böra ju ses ändå mera bakom kulisserna än framför ridån. Emellertid var den jag i afton såg i sitt slag ypperlig; dansen och de dansande voro vackra — uppsättningen luxuriös. Operasalongen — i vitt och guld — är vacker. I en av de kejsrliga logerna storfursten Wladimir Alexandrovitch

² Due, Fredrik Georg Knut (1833—1906), de förenade rikenas minister.

³ Kiær, Frederik (Fritz) Fredriksen v. (1825—1893), generalmajor, kammarherre, dansk minister.

⁴ Gyldenstolpe, August Louis Fersen (1849—1928), greve, envoyé, g. m. Norah Isabel Mary Plunkett från England.

⁵ Sterky, Gustaf Ludwig (1808—1892), de förenade rikenas generalkonsul.

⁶ »Catarina ou la fille du bandit.» Balett i 3 akter och 5 scener. Koreografi: Jules Perrot, musik: Cesare Pugni. Gavs f. f. g. den 3 mars 1846 på »His Majesty's theatre», London, och den 16 nov. 1849 i S:t Petersburg. Nyinstudering 1888.

Due ser ut att vara en hygglig människa, kanhända något för praktisk. — Taubes voro sig tämligen lika och förvånade mig som vanligt med att hava råd till allting.

Gubben Sterky är en gammal hedersman, 80-årig men vid full kroppslig och andlig vigör. Välligg som få har han för mig fattat den livligaste vänskap. Talar en högst pittoresk svenska, där orden i hans mun icke alltid ha samma betydelse som i det vanliga språket. Tror sig vara en stor fruntimmerskarl och pratar ständigt — gubben kan icke tiga — om fruntimmer av alla slag. Är mycket rik och åtnjuter på börser anseendet att vara en av Petersburgs förnämsta affärsmän.

och gemål Maria Paulovna. Hon är omtalad för sin skönhet och förtjänar det.

8 oktober

Ånyo Operan, tack vare gubben Sterky, som till min disposition ställt en parkettplats. Orkestern är bland de bästa jag någonsin hört; iscensättning och dekorationer sådana att man ser det ekonomien icke spelar huvudrollen vid ryska operan. I Paris såg jag aldrig något liknande. Det stycke som uppfördes var Verdis Othello. Huvudpartiet sjöngs av Fiegner, som har en utomordentligt vacker röst, men som väl mycket spar den. I de kraftiga ögonblicken, då han sjunger helt ut, är han bäst. Desdemona återgavs av hans kvasifru Medea Mey, som hon också har en präktig röst. Birollerna sköttes gott och körerna voro utmärkta. Mitt omdöme i musik är visserligen icke mycket värt, men det föreföll mig som hade Verdi i Othello litet grand gått i Wagners skola. Othellos aria i andra och Ave Maria i fjärde akten voro i min tanke styckets vackraste delar. Angående spelet endast det — att strypningsscenen var obehagligt realistisk.

Bland åskådarna än en gång storfurstinnan Maria Paulovna, som är briljant. Som alltid här i staden överflöd på uniformer, men oaktat det var abonnemangspektakel få vackra toiletter och ändå färre vackra ansikten.

9 oktober

Ännu icke hunnit vänja mig vid klimatet. Om dagarna feberaktig och om nätterna fullkomligt sjuk. Är mig åtminstone en

På middag hos Dues; kapten Brändström, militärattachén, kapten Svedelius, disponent för Udeholmsverken, en den sistnämnde

tröst att vara här ensam, ty Clara hade antagligen insjuknat. Självt håller jag mig uppe endast genom viljan att icke duka under.

Som min dagbok icke är ämnad att bli en omskrivning av resehandböckernas innehåll förbigår jag beskrivningarna på allt vad jag beser. Det är för resten mindre kyrkor och kloster, museer och palats än människorna, deras levnadssätt och levnadsvillkor, som intressera mig. Ryssarna äro ett intressant folk, som gör intryck på mig att vara ett ypperligt material, vars användning ännu ingen funnit. Det står lågt i bildningsgrad men det är arbetssamt, tålmodigt och ihärdigt. Ryssen gör intryck av att vara den förkroppsligade passiviteten, men som alla verkligt passiva människor på samma gång orubbligt envis. Folkets styrka är, något som revolutionärerna glömma, dess vis inertiae.

Reuterskiöld utnämndes den 9de till minister i Konstantinopel. Efter vad mina underrättelser påstå, skall det nu vara fråga om

följaktlig grosshandlare Boman, hr Nobel, son till den i vintras avlidne Nobel, en doktor Lagervall, grosshandlare, slutligen en Adlersparre, som är skulptör.

10 oktober

Presenterats för Giers.⁷ Såg honom för flyktigt för att kunna göra mig någon uppfattning om honom. Det karakteristiska i hans utseende var den framskjutande underkäken. För resten en lång, smal, framåtböjd gestalt. Ögonen gröngrå. — Därefter hos hans närmaste män Vlangali och baron von der Osten-Sacken.

11 oktober

Besett Alexander-Newsky-klostret. Livet måtte icke vara obehagligt i ett sådant ryskt kloster. Var en kolossal byggnad, som alls icke var vacker, men som i stället alls icke såg klosterlik ut. Kyrkan innehöll oerhörda rikedomar och var dessutom dekorerad med en otrolig lyx. De ryska kyrkorna i allmänhet utmärka sig icke för sin arkitektoniska skönhet men genom sin bländande halvbarbariska prakt. Det är med dem som med så mycket annat i det här landet en blandning av asiatiska och byzantiska traditioner med en lätt europeisk fernissa. — Hörde en del av en mässa. Ryssarna buga sig till jorden och korsar sig utan all återvändo under gudstjänsten. Att döma efter deras åthävor i kyrkorna eller på gatorna, då de passera kyrkor och helgonbilder, borde ryssarna vara ett religiöst eller åtminstone fetischdyrkande folk. Någon verklig religiositet i

⁷ *Giers, Nikolaj Karlovitj von* (1820—1895), rysk diplomat, härstammande från en ursprungligen svensk släkt, minister i Stockholm 1872, rysk utrikesminister 1882.

att göra De la Gardie till utrikesminister, men han är förständig nog att icke vilja.

djupare mening lär väl icke vara möjlig i ett folk, som står på så låg bildningsgrad och som har ett sådant prästerskap som det ryska. Det synes mig nästan gjort för att väcka leda vid allt vad religion är och heter.

17 oktober

Stoetwegens hava föga förändrat sig sedan den tiden de voro i Stockholm. Varken han eller hon har blivit finare än då och vad angår fru Stoetwegen är det nästan onödigt att säga, att hennes näsa fortfar att spela samma proeminenta roll som förr i hennes ansikte. Den enda förändringen bestod kanhända däri, att hennes lilla mustasch accentuerats.

När man hör vilka svårigheter det möter att besätta utrikesministerposten kunde man bliva frestad tro, att platsen vore en av rikets mest svårskötta. Att De la Gardie icke velat taga den, förvånar mig icke, men att Lagerheim avböjt väcker däremot all min undran. Dagens Nyheter söker anledningen däri, att platsen i Berlin icke skulle kunna hållas öppen åt honom. Det lär väl näppligen vara skälet, men snarare det, att han icke vill uppträda som ren protektionist, ehuru han tyckes hava övergivit det ortodoxa

Försummat mina anteckningar, men jag har varit och är väl fortfarande sjuk. När jag en gång kommit så långt, att jag kan utvärda klimatet, måste jag väl giva mig av härifrån, och den dagen skall jag icke med ledsnadsse randas.

12, 13 tillbragte jag ensam; den 14 var jag till middagen hos Dues på tremanhand. Den 15 på Operan »Roussalka» av Dragomiroff⁸ — musiken förstod jag mig icke på, det erkänner jag villigt. Själva stycket hör efter vad man sagt mig till den nationella favoritrepertoiren, och det frenetiska bifall varmed det hälsades motsade icke påståendet.

Den 16 med Dues och holländske ministern Stoetwegens⁹ på Michelteatern (fransk). Efter ett par odrägliga förpjäser en mindre anständig, kanhända t. o. m. icke spirituellt men under alla omständigheter skrattretande bagatell — le docteur Jojo.¹⁰ Stycket härstammar från théâtre de Cluny, vare det nog sagt om dess be-

⁸ *Dargomyzjskij, Alexander Sergejevitj*, rysk tonsättare och pianist (1813—69). (Namnet troligen felstavat i dagboken.) »Rusalka», en opera i 4 akter, var hans bästa arbete med text av kompositören efter A. Pusjkins dramatiska poem. D. var vid sidan av Glinka den mest betydande föregångaren till den nationella nyryska skolan och en av de tidigaste företrädarna för de högromantiska operaströmningarna i Ryssland.

⁹ *Stoetwegen, Edmond Willem Ferdinand Wittewaal van*, nederländsk minister. Tidigare minister i Stockholm 1882—83.

¹⁰ »Le Docteur Jojo. Comédie bouffe en 3 actes.» Av Albert Carre. Uppförd f. f. g. på Théâtre de Cluny den 16 mars 1888.

frihandelslägret. Det är obegripligt att en person, vilken besitter så mycken slughet som Lagerheim icke inser att under häftiga partistrider ges det blott en möjlighet, nämligen den att öppet ställa sig på ena eller andra sidan. Det politiska vingleriet är aldrig så farligt som då, därför att förhållandena aldrig äro så oberäkneliga som då. Slutet blir nog Åkerhielm.

skaffenhets. Vad spelet angår tror jag icke, att aktörerna skulle väckt uppseende i Paris, men franska skådespelare ha alltid något av le diable au corps, som saknas i Norden och alltid gör effekt där.

17. Middag hos Dues. Danske ministern Kiær med fru och två döttrar plus en son »kammerjunkern» och arkitekt, en annan dansk, kapten v. Hedeman, representant för »det store Nordiske Telegrafbolag» samt österrikiske militärattachén, överste Klepsch.

18 oktober

På middag hos Brändströms. Det var helt enkelt men ganska trevligt. Brändström är hygglig — det hade jag icke upptäckt förr — möjligen litet docerande, litet magister. Hans hustru är vad man kallar söt, egentligen t. o. m. en skönhet. Har knappast sett henne sedan den tid hon var grevinna Piper och då som änka föremål för sin kusin Wilhelm Flachs nästan religiösa tillbedjan. Stackars Wilhelm Flach i stället för att nå all den härlighet, vartill han trodde sig predestinerad, framläpar han nu, sedan han måst avbryta studierna och dessutom blivit krympling, ett eländigt liv på sin fars egendom i Östergötland.

19 oktober

Wurts fått sin förmögenhet genom sin hustru, som dog kort efter bröllopet, men dessförinnan testamenterat honom den — på villkor att han icke gifte om sig. Han har ett av Roms präktigaste palats.

Spelparti hos amerikanske chargé d'affaires Wurts, som tyckes spela en betydande roll inom Petersburgs diplomatiska värld. Wurts är mycket litet yankee; icke i något avseende ett lejon men en älskvärd och välvillig människa. Lär vara kolossalt rik och, att döma av hans installa-

Brändströms mor avlidit, så att han hals över huvud måst begiva sig till Stockholm.

Det första jag brukar göra, då jag kommer till ett främmande land är att genom flitig tidningsläsning söka skaffa mig en slags föreställning om frågorna för dagen i det land, varest jag uppehåller mig. Ehuru jag på förhand tämligen kände fruktlösheten av ett sådant studium i Ryssland, måste jag medgiva, att i det fallet verkligheten understeg t. o. m. de minsta förväntningarna. Öppnar man en av de på franska och tyska författade ryska tidningarna, får man veta vad Kejsaren och den kejsarliga familjen gjort, vilka personer som mottagits i audiens; att N. N. utnämnts till det eller det; att Kejsaren förklarat sin höga belåtenhet med ett eller annat. Man kan dessutom få läsa några officiella rapporter, därav det tydligen framgår, att allt är så bra som möjligt i Ryssland — men aldrig får man se tillstymmelsen av någon kritik. Vänder man sig till den utländska avdelningen — tämligen fullständiga upplysningar angående främmande makters förhållanden till andra makter än Ryssland — men med avseende å förhållandet till Ryssland är också allting pour le mieux. De utländska tidningarna presentera sig esomoftast

tion, får man höga tankar om antalet av de dollars-stycken han förfogar över. — Spelade whist å 10 kopek. Medspelade voro engelske militärattachén Herbert, en typ, en österrikare Dumba och en holländare greve Bylandt, som var i min smak. Började vid 10-tiden och slutade efter 2.

20 oktober

Lämnade i god tid Legationen och begav mig ut på strövtåg i staden. Vad man ser under en sådan vandring är intressant och egendomligt, men det är i allmänhet icke vackert. Det är märkvärdigt, därför att jag har svårt att förklara det, men det är tvenne intryck jag vid mina iakttagelser av massan av ryska folket alltid får stärkta, — det ena en alltjämt växande sympati för detta egna folk, som liknar intet annat jag sett, — det andra en känsla av en slumrande naturkraft därinom.

För att se det originellaste av Petersburgs folkliv skall man gå till bazarerna, och jag tröttnar icke att vandra i dem.

21 oktober

I afton varit hos Castenskjold¹¹, som numera är dansk legationssekreterare i Petersburg. Han, som på sin jakt efter miljoner begärde att bli flyttad till Rom, där han trodde sig säker på att finna sin guldhöna, slutade i stället med att gifta sig med franska ambassadörens dotter — Mlle de Moniz, en skönhet men sans le sous. Så fort en herre kan »posera» får han alltid en hustru, som egentligen varit ett bättre öde värd. Casten-

¹¹ Grevenkop-Castenskjold, Johan Vilhelm (1855—1915), kammarjunkare, legationssekreterare, sedermera ministerresident.

försedda med censurens trycksvärta mitt i en artikel.

Det är dödstyst i Ryssland. Vad som sker, sker i all tysthet antingen på ämbetsbyråerna eller bland konspiratorerna. Ibland en krasch, som just i följd av tystnaden giver så mycket mera genljud, men snart återfaller allt igen i den apati, som tyckes utmärka ryska förhållanden. Vi européer, som dagligen hava för ögonen frihetens olägenheter, lära oss i Ryssland inse dess nödvändighet — för oss om också icke för detta landet, på vilket det kanhända skulle ha ett sprängskotts verkan.

skjold är den beskedligaste människa jag känner, men han saknar fullkomligt förmågan att utveckla sig; och på andra sidan 30-talet går det icke riktigt bra att blott vara Chérubin. Hans hustru är, som jag sade, en verklig skönhet; herrar som säga henne det, lära nog icke komma att fattas — och sedan får man se slutet. Hertiginnan d'Abrantès esprit tyckes hon emellertid icke ha ärvt. — Sällskapet utgjordes av en av fröknarna Kiær, brodern kammarjunkaren, spanjoren Las Llanas, Bylandt.

Från Castenskjolds begav jag mig till Bylandt, hos vilken jag kom att stanna ända till kl. 3. Bylandt är — skulle jag stanna här — den ende jag hittills råkat, med vilken jag skulle vilja umgås på förtroligt vis.

22 oktober

På middag hos gubben Sterky — därefter med honom på Operan och hört Aida. Orkestern och körerna förträffliga; sångarna i allmänhet rätt bra, men ingenting särskilt. Uppsättningsprakten var som alltid bländande.

23 oktober

Gick i afton till Dues, hos vilka jag råkade en gammal rysk senator Barikoff, som berättade anekdoter om det närvarande och förflutna ryska levnadssättet och administrationen. Man tror knappt sina öron, när man hör vad som hänt och händer i detta landet.

Barikoffs sätt att yttra sig om personer och förhållanden var karakteristiskt för den sans-gêne, som jag hört sägas skola utmärka Petersburgersocieteten och som

Utan att på något vis vilja innestå för sanningen av vad Barikoff berättade, anför jag icke dessmindre, vad han hade att säga om inrikesministern greve Tolstoj.¹² Tolstoj lär vara så sjuk — han lider av astma — att han icke kan sköta sin tjänst; hans adjointer befria honom t. o. m. från besväret att underteckna, men hans namn representerar ett system, vid vilket Kejsaren hänger fast. Hans årliga inkomster lära uppgå

¹² Tolstoj, Dimitri Andrejevitch (1823—1889), greve, rysk inrikesminister.

till omkr. 120 000 rubel, varjämte han till sin disposition har kolosala hemliga medel, vilka han, efter Barikoffs påstående, icke genererar sig för att använda. För att betrygga hans säkerhet omgivas parkerna på hans egendomar av höga murar, som byggas på statens bekostnad. T. o. m. hans tjänstefolk betalas av staten, då Tolstoï som chef för polisen låtit inrollera dem däri såsom väktare över hans personliga säkerhet.

En annan historia — furst Wolkonsky, adjoint i undervisningsministeriet bytte sig till av staten präktiga jordbruksegendomar mot en del s. k. skogsegendomar i Norra Ryssland, sedan han likväl först samvetsgrant avverkat dem.

Giers i dag firat sitt 50-årsjubileum som ämbetsman. Av Kejsaren¹³ fick han ett telegram och ett Alexander Newskyband lär vara i antågande, men ingen Andreas och ingen titel. Å ena sidan lär

står i besynnerlig motsats till det munkorgssystem här råder. Saken är väl den att vad som icke kan sägas offentligt, säges så mycket giftigare man och man emellan. Barikoff lär höra till oppositionen — det finnes en sådan t. o. m. i Ryssland — hörde till den Loris-Melikovska¹⁴ klicken och skall nu betraktas som litet misstänkt för sina politiska åsikters skull.

24 oktober

På middag hos Dues en familie. För övrigt sjuk tack vare ett halvt glas av den otäcka vätska, som hedras med namnet vatten.

25 oktober

Promenerat litet varstädes, ehuru väderleken icke var sådan att göra promenaden angenäm — läst (min nuvarande lektyr rör sig kring Ryssland och ryska förhållanden) — ätit middag hos Cubat vid stora Morskajan dvs. stadens förnämsta restaurang — sökt Bylandt och sedan slut.

Det levnadssätt jag nu för är icke angenämt, när det icke längre är nytt. Det var annat i den goda tiden, då jag kom direkt från Upsala och Stockholm till Paris och London. Kan väl vara att jag

¹³ Alexander III, rysk tsar 1881—94.

¹⁴ Loris-Melikov, Michail Tjarielovitj (1826—1888), greve, rysk general och statsman. 1879 utnämndes han till general-guvernör i Charkov, och efter den bekanta dynamitexplosionen i Vinterpalatset i Petersburg i febr. 1880 ställdes han med snart sagt oinskränkt myndighet i spetsen för »högsta exekutivkommissionen». Han ansåg emellertid icke endast våldsåtgärder utan även reformer nödiga för att kväva nihilismen. Bl. a. genomdrev han, att den för sin maktfullkomlighet beryktade polisinstitutionen, som benämndes »Tredje avdelningen» och dittills lytt omedelbart under kejsaren, kom att sortera under inrikesministeriet, för vilket han 1880 ställdes i spetsen. Tsar Alexander II föll den 13 mars 1881 offer för ett nihilistiskt attentat och L.-M. nödgades taga avsked 16 maj 1881.

icke Giers vara tillräckligt framfusig, å andra sidan har han som person och som politiker farliga fiender — det ena som det andra gör hans ställning osäker. Av »chefs de mission» fick han som hedersgåva ett bläckhorn, till vilket Due gjort ritningen. För sin andel i gåvan har Due haft det moraliska modet att begära och naturligtvis fått ersättning av »hemliga medel».

icke mycket missbrukade min frihet, men det var i alla fall skönt att känna sig äga den. Sedan dess hava emellertid några år gått — i själva verket icke mer än fyra — men de hava alldeles förändrat mig. Det är mig ibland nästan svårt att i mitt nuvarande jag känna igen den tidens, som hoppades, nej var säker på allt. Livets allvar tog hårt i mig, så hårt att jag knappast förstår det icke bröt mig. Vad det kostade mig, hör till de hemligheter man tar med sig i graven, men livets vår var skövlad på sin blomsterprakt, och solen lyser aldrig mer som förr.

26 oktober

Från Stockholm ingenting — fortfarande ministerkris utan lösning. Fredrik v. Essen har på sista tiden varit allvarligt ifrågasatt. Varför icke då hellre taga Lovén, som visserligen är skral i franskan men icke nyckfull som andra chefer vi haft och hava? Det enda höga vederbörande tyckas veta är, att de icke vilja ha Åkerhielm, och under sådana förhållanden kommer sannolikt Ehrensverd att stanna på sin plats.

Med Due gjort en rond eller snarare en razzia i åtskilliga brocateurbodas. Middag hos Cubat tillsammans med Bylandt hos vilken jag sedan tillbragte aftonen. — Diplomater åtnjuta ännu till en viss grad på grund av förhållanden, som nästan alldeles upphört att existera, anseendet att vara »bättre folk», men i själva verket är det endast ett fåtal, som är verkligen gentlemän. Efter den kännedom jag har av diplomater är den diplomatiska karaktären så litet en anbefallning, att den snarare är ett »cave canem». Den gamla distinktionen, den gamla belevnheten försvinna mer och mer, och det vore obilligt begära annat, så som diplomaten nu för tiden rekryteras. Av den gamla diplomatiens elegans har den nya icke stort mera kvar än det oklanderliga snittet på rocken. Det vore orättvist förneka, att diplomaten vunnit i sakkunskap vad den förlorat i form, men det retar mig att se dessa herrar, som kommit, man

I Ryssland finnes det icke mer än en människa, och det är Tsaren. Vad som t. o. m. för Ludvig XIV var en fiktion, eller att staten var han, det är i slutet av nittonde århundradet det enda säkra i Ryssland. Tsaren är självhärskaren i verkligheten som till namnet. Det är Alexander III, som personligen regerar. En främling har svårt att fatta möjligheten därav, helst då han vart han vänder sig, hör blott ett omdöme om mannen, det, att han har de bästa avsikter, men att han är bornerad. Det nästan ohyggliga i situationen är emellertid att för att sammanhålla den ryska kolossen ges intet annat medel än autokratien, utövad av så gott som vem som helst. — Järnhand *utan* sammetshandske är det ryska regeringssystemet. Man frågar sig förgäves vad slutet skall bliva. Som ryss tyckes man icke hava någon annan utväg än att resignera sig och, för att rädda rikets integritet, upprätthålla en regim, som hos folket förkväver all frihetskänsla, allt oberoende, allt initiativ.

vet icke varifrån, uppträda som voro de någon slags aristokrati inom aristokratien. En typ i den vägen har jag råkat på här i staten, en fransman nomine Deschamps, son till ett stort magasin i Paris. Tror icke att han älskar mig och det undrar jag icke på. Jag är god demokrat, men när parvenyerna vilja vara mina jämlingar, då vaknar aristokraten. — Efter denna digression fortsätter jag; — om det är obestriddigt, att den allmänna nivån sänkt sig, har den lyckligtvis icke sänkts i samma grad för alla länders diplomati. Engelska diplomater äro i regeln de bästa, men deras insulära egenheter göra dem som oftast omöjliga; österrikarna bruka vara distinguerade, när de icke äro judar; fransmännen nästan endast sådant folk, som kan tjäna tredje republiken på dess dekadans — och det vill icke mycket säga; tyskarna i allmänhet bra men icke mycket angenämt folk, ibland litet för sabelskramlande; ryssarna, som i de flesta fall ryssar av de högre klasserna, föga förtroendeingivande. Vad beträffar italienare, spanjorer, portugiser och annat folk av romaniskt ursprung äro de, på ett eller annat undantag när, folk, man gör rättast att undvika. Bylandt är en av de få diplomater jag råkat på, som äro efter mitt sinne. Han är »homme de qualité» genom börd och uppfostran; allvarsam utan pedanteri och världsman utan snobberi.

Vår tid, som är ledsamt nivellerande, har gjort till en slags trosats, att begåvningen kan ersätta uppfostran. Jag förstår tämligen, att de som själva brutit sin väg kunna omfatta en sådan teori rakt i strid mot naturens

ordning, men att någon annan gör det är mig ofattligt. Lika litet som man från i dag till i morgon kan förädla en växt eller omskapa en nation, lika litet går det att i en handvändning skapa ett förfinat exemplar av släktet mänskliga. Också därtill behöves generationers arbete.

27 oktober

I dag i de finska tidningarna sett ett telegram från Stockholm om att ministären skulle stanna kvar på sin plats.

Yrväder som mitt i vintern. Middag hos Dues. Sällskapet utgjordes av major von Haartman, finne, med fru född Pinello, en gammal mäklare, Gisiko, som lånat penningar och varit rummelkamrat åt allt fint i Petersburg, en rysk-tysk doktor Bode och en av gubben Sterkys söner, den hyggligaste av dem, men döv som en mur. Kuriositeten var fru v. Haartman, liten, vacker, elegant och bara onatur, någonting som ett lösryckt blad ur en roman om la grande névrose.

29 oktober

Operaafton med gubben Sterky. Rysk musik och jag erkänner, att jag i trots av mina försök icke kan lära mig fatta den. Förgäves väntade jag på en melodi, som kunde smeka mitt öra, och hörde jag ibland några strofer, som slog an på mig, dränktes de genast i något, som för mina öron var blott ljud och ingen musik. Men jag slutar, ty min musikkritik är ändå underhaltigare än all annan jag kan våga mig på. Det enda, som tröstar mig i min oförmåga att förstå rysk musik är det faktum, att den så gott som icke lyckats tränga utom Rysslands gränser.

30 oktober

Konversationen hos Wurts gällde huvudsakligen den järn-

Nytt spelparti hos Wurts tillsammans med Herbert, Dumba,

vägsolycka kejsarliga familjen i går på väg till Charkow varit utsatt för. Om det är en olyckshändelse, vilket är det troligaste, och icke ett attentat, faller skulden på Kejsaren, som befallde att tågets hastighet skulle ökas och därefter på järnvägstjänstemännen, som icke hade mod att säga honom vilken risk man löpte på en så illa byggd bana. Av tidningarna får man veta så gott som ingenting; det är endast av berättelserna man och man emellan man kan få reda på något.

Ryssland är det övriga Europas antites. Vad som fattas de västeuropeiska förhållandena är stabilitet, här är felet det motsatta. Hos oss är det majoriteten — den relativa och icke ens den absoluta — som är självhärskare; här finnes blott Kejsaren utan alla konstitutionella fiktioner. Hos oss slukar den lagstiftande och beskattande makten den verkställande; här finnes blott den senare. Vore icke självhärskardömet så brutalt som det är, skulle den ryska statsförfattningen vara idealet för adertonde seklets »upplysta despotism». Ruttenheten i det ryska statsskicket och omöjligheten att råda bot därför bliva med var dag tydligare, men med den riktning utvecklingen tagit i Europa tyckes den ryska korrupsionen i sitt slag icke vara värre än den som florerar i Occidenten med alla tecken på en tillväxande epidemi. Det ryska statsskicket är allt utom avundsvärt och, så starkt och varaktigt det än kan förefalla, lär det väl icke in statu quo kunna trotsa tiden. *Vari* förändringen kan komma att bestå är mer än någon *nu* kan säga. Den sakernas ordning varåt de

Castenskjold och Harford, engelsk legationssekreterare, en vacker pojke.

31 oktober

Hos Castenskjolds på tre man hand. Lilla frun tycker jag om, ty hon är vacker att se på och naturlig i sitt sätt. Det enda jag har att anmärka hos henne är en fullkomlig brist på smak; det är som om en blomma saknade väl lukten.

2 november

Spelparti hos Herbert. Klepsch, Wurts, Bylandt, Dumba, Elliot, Peel Herbert — för resten Herbert of Llanerth — är en typisk engelsman, som talar så litet som möjligt, men som tiger intelligent. Stel och nästan frånstötande, när man gör hans bekantskap, blir han helt annorlunda, sedan han hunnit komma underfund med vad man är för sorts folk. Nu som det är så modernt att se folk encanallera sig, är det allra mest en glädje att se några personer, som i stället markera, att de icke ämna följa med den riktningen.

4 november

Kejsaren, Kejsarinnan, Storfursten-tronföljaren och storfursten Alexander i dag på morgonen gjort sitt intåg i staden. Hela familjen såg blek och medtagen ut, vilket icke är att undra på efter sinnesrörelserna vid Borki. De kejsarliga passerade genom en häck av flerdubbla led soldater, bakom vilka höllos en öppen gata och först bakom denna samt en kordong av gendarmer stod folkmassan. Under sådana omständigheter är det mindre märkvärdigt

europiska samhällena tendera synes mig icke så inbjudande att, vore jag ryss, jag skulle vilja utbyta den mot vad som består, så eländigt det än är. Europa går mot anarkien och, mänskligt att se, genom den till cesarismen — är Ryssland framtidstavlan? Vad jag skulle vilja vore utopien: en stor administrativ monark, som administrerade så litet som möjligt.

Enda möjligheten att undgå anarkien vore om de ekonomiska förhållandena i sig ägde en vis medicatrix, som man ännu olyckligtvis icke sett skymten av.

Konungen avgav, enligt Post Tidningen för den 30 oktober, den 12 en diktamen till statsrådsprotokollet, däri han roar sig med att predika den tyska statssocialismen. Resultatet blir antagligen endast en »utredning», som förmodligen kommer att leda till ingenting. Verkan av den kongliga diktamen blir, fruktar jag, icke den åsyftade. Folk kommer att rycka på axlarna och säga »popularitetsjakt», — allrahelst inom de klasser, vilka frågan närmast gäller. Det mest förvånande i saken, om man med den närvarande regeringen kan förvåna sig över något — är att den gått in på avgivandet av en sådan diktamen, ty — må så vara, att skyddstullarna skola vara programmets förutsättning — programmet är icke dess mindre ett proklamerande av deras obillighet.

att, åtminstone där jag stod, de jubelrop, som höjdes nästan utslutande vore soldaternas reglementerade.

Vägen kejsrerliga familjen tog var präktigt dekorerad och på kvällen icke mindre storartat illuminerad. Hur mycket därav var polisens förtjänst?

Luncheon hos Wurts. En rumän, chargé d'affaires och ohygglig pratmakare, halvciviliserad som nästan alltid den sortens folk; gamla Las Llanas, Bylandt, tyske navalattachén baron von Plessen och jag utgjorde sällskapet. Från Wurts begav jag mig på visit till Kiærs, vilket jag ibland måste göra, och råkade där den nye belgiske ministern, baron Pittens, vilken jag icke sett, sedan han från Stockholm flyttades till Rom (Vatikanen). — Middag och afton hos Dues.

5 november

Måndag och till följd därav, tack vare min gamle vän Sterky, ny Operaafton. Eugène Onéghine, bearbetning av Pouchkines poem. Som vanligt måste jag erkänna min oförmåga att förstå den ryska musikens skönhet

Åtminstone på teatern har jag icke sett många vackra ansikten; på gatan knappast heller — men så många fler besynnerliga. Massor av uniformer, i synnerhet militära, men deras bärare uppträda icke med den i Tyskland så vanliga retsamma överlägsenheten, Ryska officerare tyckas, undantag gjort för de unga herrarna vid rangregementena, vara tämligen anspråkslösa och beskedliga, men de göra i stället intryck av att icke hava någon egentlig social ställning.

7 november

Hos Dues hålles konsthandel — med thy åtföljande schackrande, vilket icke är värdigt och icke heller ägnat att öka den svensk-norske ministerns anseende på en plats, där lättsinne i affärer är bevis på att vara bättre folk. Så stor konstsamlare än Due är, är det likväl endast hans egenskap nr 2; nr 1 är gastronom; nr 3 kvickhuvud och nr 4 diplomat. Fru Due smickrar sig med att veta vad allting kostar, vilket ibland leder till den överdriften, att hon tror allting hava ett pris. I trots av min antipati för idealister är hon litet för mycket materialistisk för mig. Deras dotter kommer visst att se bra ut; är ganska snäll men förfärande munvig och försigkommen.

Varit med Due hos fru von Giers. Gumman såg ut att i sina dagar hava varit rätt vacker, men nu var det icke mycket kvar.

Därefter landsmansmiddag hos Dues. Gubben Sterky med son, f. d. vicekonsuln, en norsk grosshandlare Serk med två söner, vilka påstodo sig vara norrmän men icke kunde språket, en konsul Holmboe från Hammerfest, norrmän, som tripoterar med rysarna, Boukharow, vilken skall resa till Stockholm såsom Mollelius' efterträdare, Ostrowsky, rysk konsul i Hammerfest, ung och stor bråkmakare, slutligen en tysk-rysk doktor Bode, som föreföll att vara den intelligentaste i sällskapet.

Dues — hyggligt folk kan det visst vara, men fint folk är det bestämt icke.

På natten spelparti hos Wurts. Bylandt, Herbert, Dumba och jag. Förlorade a lot of money.

8 november

Det är synd med Taubes, men det tyckes vara dem omöjligt att var de än komma göra sig en ställning eller att väcka sympatier. Diplomaterna klaga över att de aldrig göra något för att bliva bekanta med dem och särskilt över Taubes föga förekommande sätt. Wurts, som spelar en stor roll bland diplomaterna på orten har en speciell ovilja mot Taube, sedan den tid då han var i Rom och skulle gifta sig med en amerikanska. Ehuru jag gärna skulle vilja känna denna historia — mystisk som alla i vilka Taube är inblandad — har jag begrippligtvis avhållit mig från att fråga; Wurts skulle icke bättre

I Finans Ministeriet för att tala om den ryska margarinlagstiftningen. Vad som förvånade mig där alldeles som i Utrikesministeriet är den oerhört stora personal, som är om icke sysselsatt så åtminstone använd i administrationen. När man gör ett sådant besök i ett ämbetsverk, bjudes man på en cigarrett och först sedan den blivit tänd, börjar man andraga sitt ärende. Vet icke om det var typiskt men jag iakttog med förvåning med vilken oerhörd försiktighet den direktör jag talade med yttrade sig i ett ämne, som efter mitt begrepp icke utgjorde någon hemlighet.

På aftonen hos Bylandt, till vil-

begära än att få berätta. Vad han icke kan berätta för mig, generar han sig antagligen icke att beskriva för andra.

Taubes, Dues och Brändströms äro icke goda vänner med varandra, och de ena spara icke de andra. Vad Dues angår har jag bland diplomaterna iakttagit, att de omtalas med ett hälften vänligt, hälften medlidsamt småleende.

I skolorna får man lära sig att Ryssland grundlades av Rurik, men påståendet torde vara sant endast om man talar om *landets* och icke om *folkets* historia. Är det åter fråga om den moderna ryska *staten*, är den av mongoliskt ursprung, och det är någonstädes i Tibet man har att söka dess vagg. Rurik tillhör nästan mera svenska än ryska folkets historia. Peter den store — det är på en gång hans storhet och hans svaghet — bröt våldsamt traditionerna, som förenade Ryssland med Orienten och kastade det, okänt och oförberett, in i Occidentens liv och strider. Så fullständigt som han önskat lyckades det väl honom ej att bryta de ena och knyta de andra banden, och hans lands historia har under 200 år utgjort den om kampen mellan Asien och Europa. Det är emellertid egendomligt att nu, då det ryska samhället fått sig en antagligen outplånlig europeisk stämpel påtryckt, reaktionen mot det västerländska allt trotsigare hö-

ken jag tagit mig för vana att gå, när jag icke har annat att göra.

10 november

Ätit middag hos Castenskjold på tre man hand. Hans hustru låg till sängs, vu un accident qui peut arriver dans le mariage. En karl är nu lille Castenskjold en gång för alla icke och blir det nog aldrig. Fruktar också, att han icke har stor framtid som diplomat. Själv har han rörande illusioner i motsatt avseende. Det är ett fullvuxet barn. Skulle man icke vid danska hovet behöva en ceremonimästare?

11 november

Brändström för ett par dagar sedan återkommit till Petersburg. I dag på middag hos dem.

12 november

På Operan. Le Démon av Rubinstein. En av de få aftnar på ryska Operan, då jag verkligen förstätt och njutit av den musik jag hört. Iscensättningen var som vanligt över all beskrivning präktig.

Mrawina, som sjöng huvudpartiet, är första ordningen och aktris av första ordningen och därtill en verklig skönhet. Förvånar mig icke över den entusiasm hon väcker. Slutade aftonen hos Wurts. Däri hade jag orätt, ty korten voro bestämt mot mig. Bylandt, Herbert, Harford, captain Taylor, Queen's messenger. Icke hemma förrän $\frac{1}{2}$ 4 på morgonen.

13 november

Middag med Bylandt hos Cubat, ett ställe där det roar mig att göra mina iakttagelser över »la

jer huvudet. I Ryssland anser man Asien såsom en blivande provins, och hurudan utgången än må bliva, mot det målet strävar den ryska politiken. Sedan jag kommit hit, har jag fått ett helt annat intresse än förr för den världsdelen Ryssland och England än så länge strida om. Frågan är: skola Asiens folk endast bliva spelets insatser eller gömmer framtiden åt dem en egen självständig roll? I Ryssland tyckes man frukta Kina. Så svagt det än är för tillfället är det dock endast en tidsfråga, då det kommer att tvingas in på reformernas väg, och den dagen blir Kina farligt icke blott för sin ryske granne men för hela den västerländska kulturen. I vår världsdelen ges det sorgligt många tecken som tyda på, att vår kultur arbetar sig socialt och ekonomiskt in i en återvändsgränd. Asien däremot är i somliga avseenden redan och blir småningom i alla Europa en konkurrent, det kanhända icke kommer att vara vuxet. Lägges det kanhända upp ett nytt kapitel i världshistorien och skall det begynna med skildringen av Europas ruin? I så fall, blir Ryssland förmedlaren eller det första offret? Skänkes mig ett vanligt människolivs längd bör jag i min levnads afton kunna ana svaret på de frågor jag uppkastat.

Den 13 gjort ett besök i finska ministerstatssekretariatet. General Ehrnrooth, som blivit baron Bruuns efterträdare, är en liten undersättsig karl med ett egentligen fint något rödbrusigt ansikte, omgivet av ett kortklippt grått skägg. Begriper han icke annat mer än den lilla extraditionsaffär jag hade att tala med

jeunesse dorée russe». Det är förvånande hur genomgående mongoltypen är. Bekymmerslöshet tyckes vara det karakteristiska för den; något i den vägen som Napoleons mor sade om hans kejsardöme: ça dureira tant que ça pourra. Ofta nog när jag ser dessa unga ryska herrar, kommer jag ovillkorligen att tänka på franska aristokratien före 1789.

Spelparti hos Dues: Klepsch, Wurts, Bylandt, hos vilken sistnämnde jag sedan satt och pratade till kl. 3 på morgonen.

14 november

Diplomatmiddag hos Dues. Stoetwegens, baron Jomini, baron Pitteurs, Chakir Pacha, turkisk ambassadör, greve Pourtalès och baron Plessen, tyskar, markis Bisio, italienare och Las Llanas, spanjor. För Stoetwegens har jag alltid haft avsmak; det ges människor, för vilka man rent fysiskt har en känsla av antipati. Han är åtminstone rent ut råbarkare, men hon har, i trots av sin simpelhet, anspråk på att vara någonting. Anspråk man icke kan bära upp äro oförlätligare än en rätt man tar sig utan att äga. Chakir var en tjock, godmodig äldre herre, som jag skulle velat se göra sin entré, fez på huvudet, vid någon melodi ur Fatinitja. Jomini såg sjuklig och retlig ut; älskade att uttrycka sig i sentenser och att monopolisera konversationen.

15 november

Antecknar att jag med anledning av Christian IX:s regeringsjubileum avlagt en lyckönskningensvisit hos fru Kiær — hr Kiær är i Köpenhamn. Till mid-

honom om, måtte hans underordnade komma att få behagliga dagar. Mycket förekommande och som det tyckes med den bästa mening att göra folk tillagskända han reder sig på en plats, där han står mitt emellan ett envist släkte som hans landsmän och en självhärskare som Kejsaren. Emellertid tyckes hans krigsministerskap i Bulgarien icke vara beviset på någon stor diplomatisk talang.

Ryssarna av »de djupa leden» förefalla att vara ett märkvärdigt tyst och tåligt folk, som icke klagat, icke revolterat — knappast reflekterat. Det är så nyss livsegenskapen upphävdes, att den jämlikhetskänsla, som utvecklats sig hos Occidentens folk, saknar motsvarighet här. På öppen gata ser man vem som helst med något så när snyggt överplagg utan vidare ge en ishvosnik en örfil. Polisen härskar brutalt, och det ser nästan ut som funne man det vara den naturligaste sak i världen. Det är ett folk, vars stora flertal ännu icke hunnit till kritiken. De måtte vara en försvinnande minoritet som sagt sig, att saker och ting *borde* vara annorlunda. Nihilismen vill lära folket detta, men det är visst ännu för tidigt. Jordmånen är icke färdig. Då man vet hur järnhård autokratien vilar över Ryssland, undrar man över folkets tålmod, men tänker man sig närmare in i förhållandet, upphör man att undra, ty ännu har nationen som helhet icke nått den kulturgrad, att den inser sin rätt till något annat. När jag tänker på ryska folket är det alltid under formen av en tam björn, men — hur tam den än må vara — den dag kom-

dagen hos Brändströms, till vilka det alltid är mig ett nöje att gå.

16 november

Middag hos Dues. Utrikesministern von Giers med fru, franske ambassadören Laboulaye med fru, fröken Regitze Kiær, spanske ministern marquis de Campo Sagrado, baron Aerenthal, österrikare, Castenskjöld och jag

Laboulaye föreföll mig att vara en rätt hygglig människa. Hans hustru däremot var vad man vill utom det hon blivit eller ambassadrice; hon borde egentligen sitta vid kontoret i något pariser-magasin. Campo Sagrado såg ut att vara vad han är — en bonvivant; för resten ett ansikte av det något bestialiska men karaktéristiska slag, som återfinnes på en del holländska målars dukar. Aerenthal är bestämt en mycket intelligent karl, men hans yttre är typen för diplomaten i Storhertiginnan av Gerolstein.

Den intressantaste i sällskapet var Giers. Mycket lång, mycket smal, mycket krokig, så att han förefaller att nästan vara pucker-ryggig. En egendomlig fysiologi, till vilken man har svårt finna ordet till gåtan. Mycken finesse, mycken slughet, alltunder det att ögonen, som hava en mycket intelligent blick, tyda på välvilja och godhet. I sitt uppträdande som i sin politik söker han att effacera sig, men jag tror, att denna tillbakadragenhet i hans väsende som i hans handlingar icke skall tagas alldeles för vad den förefaller. Det långsamma och litet bullersamma sätt, varpå han förstätt att svinga sig upp på den höjd han intar, och den förmåga han visar att hålla sig kvar, giva vittnesbörd om att han är mer än

mer nästan alltid, då björnen, trött av slag och misshandel, reser sig upp och slår omkull sin s. k. herre. Ännu har icke björnen känt sin styrka eller tröttnat, och därför går den beskedligt med ring i nosen.

I Ryssland existerar endast en människa och det är Tsaren. För en västeuropé är tanken så ofattlig, att man måste upprepa den gång på gång för att tänka sig dess möjlighet. Under Tsaren finnas blott två slags folk — ämbetsmän och styrda. Det märkvärdigaste man kan säga om en person tillhörande de högre samhällsklasserna är: »il n'a pas servi» — och vad som är ändå märkvärdigare, framförallt sällsyntare: »il est incorruptible».

Det tragiska i en ryss' ställning är att han inser, vilka oerhörda offer av individuell intelligens och initiativ så gott som dagligen bringas autokratiens Moloch och omöjligheten att ersätta självhärskardömet med något annat. Krafter, som ej kunna finna plats eller ej kunna böja sig efter administrationens regler, äro bortkastade. Vill en sådan människa icke gå i landsflykt eller slå sig på onyttiga konspirationer, återstår henne endast en utväg — nöjet. I det 19:e århundradet spelar nöjet i Ryssland samma roll av livsuppgift som i de glada dagarna före Revolutionen.

När man tänker på vilken roll Sverige och Ryssland fordom spelat i varandras historia, har man svårt att föreställa sig, huru se-

vad många inbilla sig. I Europa vet man ej eller glömmar, att det är icke blott klokhet men t. o. m. en nödvändighet att på den plats som blivit hans iakttaga den hållning han valt. En rysk minister, som vill vara representativ, riskerar alltför mycket. Har man en gång sett Giers glömmar man honom icke, vilket — efter min mening — tyder på att det hos honom finnes något, som höjer honom över majoriteten. Som jag under middagen hade min plats alldeles bredvid honom, hade jag ett ypperligt tillfälle att iakttaga honom, och som han gav sig in i ett långvarigt samtal med mig, hade jag en så mycket bättre anledning att studera honom. Giers ser mig ut att vara en man, som aldrig sätter något på ett kort, och som vet att för den, som kan vänta, kommer alltid rätta ögonblicket. Faran är blott, att man ibland väntar för länge.

Efteråt hos Bylandt med vilken jag alldeles kommit på intim fot. De äro icke många, med vilka det hänt mig.

17 november

Spelparti hos Standards korrespondent mr Badley. När man ser vilket slags folk de stora kontinentala tidningarna använda som korrespondenter, förstår man, huru de kunna vara så väl under rättade och vilket inflytande de utöva samt genom dem kan utövas. Sällskapet utgjordes av Bylandt, Wurts, Harford och jag.

18 november

På middag hos Brändströms. Därefter på Operan i gubben Sterkys loge tillsammans med Dues och en av »flickorna» Kiær.

dan 1809—1815 en alldeles ny sakers ordning kunnat inträda. Politiskt äro vi numera nästan främmande för varandra, och Gud give att det måtte fortfares. Endast till följd av en stor europeisk konflikt skulle förhållandet för någon tid kunna ändras. Den enda punkten där våra och ryska intressen för närvarande korsas är i Finland, men faran är där icke heller en för ögonblicket. I framtiden blir det kanhända en annan sak. Mig är det ofattligt hur man både i Sverige och Norge med lugn ser på, hur ryssarna alltmer tränga sig in i trakterna därborta vid Ishavet. Frågans lösning blir möjligen förenklad, om vi en vacker dag komma att stå inför ett ryskt »fullbordat faktum».

Vad som gäller det politiska förhållandet gäller också det kommersiella. Så grannländer vi än äro hava icke handelsförbindelserna tagit den utveckling grannskapet tyckes kunna lova. En icke ringa orsak därtill är som vanligt vårt handelsstånds bristande initiativ och energi — jag har i den vägen hört märkligheter — men i främsta rummet den att de produkter vi kunna exportera finnas i Ryssland ändå rikligare än hos oss. Så utvecklade som den ryska industrien ännu är skulle vi kunna göra oss en viss marknad för vår hos jättegrannen, men där som överallt låta vi överflygla oss. Som bevis anför jag blott, att i ett land där man

Balettafton *Fiametta*.¹⁵ Det kan icke nekas, att baletten i Petersburg är ett féeri, men kostnaden är ju också bifrågan. Huvudsaken är att på tiljorna samla skönhet och grace, och det ändamålet har uppnåtts.

19 november

Antagligen för sista gången på Operan. Spelades *Don Juan* — icke Mozarts, men en baron Scheels. Scheel lär vara en kurländare, som säges stå väl hos Kejsaren. Högst densamme lär också hava befallt, att man skulle göra allt för att försäkra operans framgång. Blev det ändå ingen succés, är det varken regissörens, dekoratörens eller aktörers fel. För att söka göra om Mozarts mästerverk skall man vara antingen mer än ett geni eller mindre än ett pundhuvud. Musiken föreföll mig tung och tråkig och jämförelsen med Mozarts berövade den all den förtjänst den möjligen kunde hava. Rättvisan kräver emellertid att jag erkänner det en duett mellan *Don Juan* och *Donna Anna* slog an på mig. Kanhända *Mrawinas* sång och vackra ansikte hade sin del däri. Som bevis på hur litet baron Scheels tyska tröga hjärna fattat *Don Juan* blott att han gjort *Le-porello* till en vanlig betjänt.

20 november

Middag hos fru von Haartman. Säger fru eftersom det egentligen är henne jag känner, men för

¹⁵ »*Fiametta*.» Balett i 4 akter. Koreografi och text: Arthur Saint-Léon, musik: Leon Minkus. Uppförd f. f. g. i S:t Petersburg den 25 februari 1864 på Bolsjoj-teatern med Martha Muravjeva i titelrollen. Framgången var så stor, att hon inbjöds dansa på Operan i Paris s. å. i en bearbetning av baletten i 2 akter av Halévy och Meilhac med titeln »*Némée ou l'amant vengé*». Nyinstudering i S:t Petersburg 1888.

kunnat vänta att finna många svenska handelshus etablerade, finner man endast ett fåtal. Jag har talat med cheferna för ett par sådana hus, och de hava sagt, att det är omöjligt få svenska producenter att sätta sig in i den ryska marknadens behov och varorna i de ryska förhållandena. De tillade betecknande nog, att de alldeles uppgivit hoppet om att kunna inleda handel häremellan och Sverige.

En gång från Petersburg har jag ingen lust att återvända dit, och ändock är det en stad, som har sitt fängslande. Det är en stad, som bör ses om vintern; den har då en karaktär den visst är ensam om. Det är kallt, bitande kallt, och snön knarrar under ens fötter, men den är vit — som snö. Över snötäcket, som inhöljer staden, rör sig en brokig skara, i vilken människor från två världsdelar sammanblandas; soldater i de mera egendomliga än vackra ryska uniformerna; snaskiga popper, moujiker, armenier, tartarer, för att blott nämna de pittoreska elementen. Slädar av alla slag, en- och tvåspännare, ofta nog trespännare. Inga bjällror, och kuskarnas rop till varandra och de förbigående äro nästan de enda ljud som höras. Det köres icke annorstädes som man kör i Petersburg; hästarna flyga utefter marken. Vinter och lyx i pälsverk höra samman i Petersburg. Man beundrar pälsen, ser ibland skymten av ett vackert ansikte gömt i kragen; föreställer sig t. o. m. en vacker figur under de många kapporna.

Det är i solnedgången längs kajerna, som skådespelet är vackrast. Slädarna ila förbi med

mannens karaktär har jag all den aktning jag knappast vet, om jag har för hans hustru. Hur kommer det sig att nästan alltid män med viljan och förmågan bliva gifta med kvinnor, vilkas hysteri och nervösa otillräknelighet göra dem livet så tungt? Och därefter — hur kommer det sig, att dessa män, vilka böja världen efter sin vilja, alltid sluta med att bliva slavar? Är det icke därför, att de gentemot svagheten skämmas att bruka sin styrka och överlägsenhet? Psykologiskt kunna fruntimmer av fru v. Haartmans slag vara intressanta nog; sympatiska äro de däremot sällan — åtminstone för mig. Kvinnan, sådan hon skildras i franska romaner och sådan man alltför ofta råkar på henne i verkligheten, går upp i längtan efter »sensations» av vad slag som helst — kärlekens, religionens eller morfinens. Sak samma vad det är, blott det icke är livets allvar och livets plikter. Jag skulle endast beklaga dessa snedvridna varelser, vore de icke på samma gång mödrar.

Bland gästerna general Oker-Blom, som i Finland spelar en roll, doktor Bode och en ung rysk fru Hauk, Hauke eller något i den vägen. Var för resten charmant i den alltmera sällsynta friska genren. Fröken Lavonius från Stockholm — systerdotter till värden — hade jag så när glömt. Dessutom några ryssar.

Hos Haartmans spelade jag bacara med förlust och därför hos Bylandt whist med vinst. Medspelade voro Aerenthal, Pourtalès och Plessen.

21 november

Avskedsmiddag hos Dues. Tillammans med Brändströms och

svindlande fart och som där blott bor folk, som är eller vill låtsas vara rikt, äro hästar och slädar präktiga. Det går som en virvelvind. Nevan är tillfrusen och tvärs över den ser man öarna och fästningen med sin förgyllda tornspira, som strålar i solljuset. Himlen är blå, mattblå, som alltid vinterhimmeln, och solen lyser upp tavlan med sin bleka vinterglans. Palatsen längs stranden antaga i solnedgången en egen domlig varm färg, som kontrasterar mot kylan och luftens bleka blå. Kupolerna blänka, klockorna ringa, som de alltid ringa i Petersburg. Men solen sjunker, aftonglansen försvinner och den långa mörka vinternatten börjar. Det är bara kylan, som biter i ens ansikte och blåsten från Ladogan kvar. Nevan är som en frusen havsvik, stor, bred, öde. Vinterpalatset, som en stund förr såg nästan italienskt ut, blir ödsligt, och man fryser icke för skyltvakterna, som med uppslagna kragar gå där på vakt men för figurerna på taket i deras lätta sydländska dräkter. De enda levande varelser man ser äro skyltvakterna, som gå och gå kring Kejsarpalatset.

fröken Maggie Adlercreutz, vilken jag bör hava omnämnt någon gång i mina anteckningar från Upsala-tiden. Hon ger sjukgymnastik.

22 november

Packning, språng, avskedsvisiter. Gubben Sterky grät. Dues komplimenterade och jag tror menade, emedan vänskapen med Taubes icke tyckes vara så särdeles stor. För 6 veckor och ensam stod jag utan svårighet ut med dem, men för längre tid och med Clara skulle det bliva betydligt svårare.

Middag hos Cubat tillsammans med Bylandt, hos vilken jag därefter som vanligt på sista tiden pratat bort halva natten. Han hör till den sortens folk, som man icke ångrar att hava blivit vän med.

23 november

Lämnade Petersburg kl. 9 på morgonen; fullt yrväder, som följde med en bit in i Finland. Därefter regn och slask. Lika lång som tråkig dag. Kom till Hyvinge kl. 8.34 och där sitter jag nu. För att döda dagen sov jag, när jag icke orkade läsa, och nu när natten börjar, har jag icke ens den resursen.

24 november

Fortsatt resan. Kl. 11.15 från Hyvinge och kl. $\frac{1}{2}$ 6 i Hangö efter en oändlig resa genom ett av de

mest tröslöst enformiga landskap jag någonsin sett. Kanhända det om sommaren är förtjusande; i november var det tryckande mjältsjukt.

25 november

Hemma och funnit hustru och barn friska och glada. Gud vare lov, att denna resan är lyckligen överstånden utan alla obehag! — Resan till Stockholm var icke av de behagligaste. Stark kyla och stickande storm så att Express rullade som ett nötskal, så fort man lämnat Hangö redd. Lyckligtvis för mig blev jag icke sjuk och märkvärdigt nog icke heller förkyld, ehuru jag tillbragte nära nog ett par timmar på däck, som spolades av störtsjöar. Eländet lär hava varit obeskrivligt bland flertalet passagerare. Först när man nalkades Stockholm började de synas till, och deras gröngrå ansikten buro spår av nattens lidanden. I Stockholm kl. strax efter 2.

26 november

Återinträtt i tjänstgöring. ...
